

sel gyakorlatilag megszűntek a könyvcserék. A szakszervezetek jogaiknak megnyirbálásával szociális intézményeik – köztük a könyvtárak – váltak védteleneké.

A szakszervezeti könyvtárak működését utoljára az 1987-es évi határozat szabályozta, ugyanakkor az eddig elfogadott könyvtári törvények említést sem tesznek a szakszervezeti könyvtárról. Ezáltal a privatizáció és az önkormányzati átadás során szabad kezet kaptak a döntéshozók a könyvtárak sorsát illetően.

Ezek a kérdések és problémák egy nemzetközi szeminárium előadásában kaptak hangot, amelyet „A könyvtár szerepe a humán-információs közeg alakításában” címmel rendeztek meg. A tanácskozáson elhangzott javaslatokból és gondokból gyűjtött össze egy csokorra valót a cikk szerzője.

A Szakszervezeti Tudományos Könyvtárban ötödére csökkent az alkalmazottak száma, a könyvtárterületé is jelentősen, de a szakszervezeti tematikában egyedülállóan gazdag 73 év munkájával kialakított állományt sikerült megmenteni. Támogatójuk a Szakszervezetek Közös Konföderációja és a Független Orosz Szakszervezetek Szövetsége. Kéthetente szemlekiadványt jelentetnek meg a szakszervezeti mozgalom szakirodalmából annotált bibliográfiai melléklettel, bibliográfiai adatbázist építenek, fejlesztik könyvtári marketing szolgálatukat, és más aktuális rendezvényeket tartanak. A könyvtár keretében működik az Orosz Szakszervezetek Könyvtári Társasága, amely a könyvtárak konszolidálását tűzte ki célul. A beszámolókból kitűnt, hogy jónéhány helyen sikerült is ez utóbbi. Hol közös alapítvány és a helyi hatóságok megnyerésével, hol saját térítéses szolgáltatásaik bővítésével teremtik meg a feltételeket a munka folytatására. Moldáviában például a Független Szakszervezetek Föderációs Tanácsa 70%-ban finanszírozza a Köztársasági Szakszervezeti Könyvtárat.

A fórumon javasolták, hogy – a tulajdonostól függetlenül – hasonló munkafeltételeket kell teremteni a könyvtárakban. Úgyszintén indokolt, hogy a szakszervezeti könyvtárak is részesedjenek az időszaki kiadványok rendeléséhez szükséges kedvezményekben. Időszerűnek vélték a báziskönyvtárak módszertani munkájának felújítását, valamint – kiváltképp a könyvcseré érdekében – szervezettebb bekapcsolódást az államközösség könyvtári hálózatába. Felvetődött,

hogy a hasonló gondok és tennivalók miatt rendszeressé kellene tenni a szakszervezeti könyvtárosok nemzetközi tanácskozását.

(Bíró Júlia)

Lásd még 19

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

96/050

ERSHOVA, Tatiana V. – KISLOVSKAYA, Galina A.: The new economic situation and its impact on the acquisition policy and methods in Russian libraries = Int.J.Inf.Lib.Res. 6.vol. 1994. 3.no. 113-126.p.

Az új gazdasági helyzet hatása az orosz könyvtárak gyarapítási politikájára és módszereire

Állománygyarapítás; Együttműködés -nemzetközi; Könyvkiadás és könyvkereskedelem

A Szovjetunió összeomlása következtében az információs terület hirtelen szétesett, s ez azal járt együtt, hogy szétesett az állami könyvkiadási, -terjesztési és dokumentum-szolgáltatási rendszer: a Goszkomizdat állami kiadáspolitikai hatóság, a Szozuzknyiga nagykereskedelmi vállalat, a Szozuzpecsaty sajtóterjesztő vállalat, a Mezsdunarodnaja Knyiga külkereskedelmi monopólium, a Knyiga-Pocstoj postai könyvkiadó szolgálat bolthálózata és központi könyvgyűjtő

rendszere mind elveszítette domináns helyzetét, és a fennmaradásáért kellett küzdenie.

1991 után a 2000 korábbi állami könyvkiadó mellett további 5000 magán, szövetkezeti, ill. részvénytársasági intézmény jött létre; nagyon sok ezek közül vagy nem tudott a szövetségi kötelesempéldány-törvényről, vagy semmibe vette azt. Az Orosz Föderáció Legfelsőbb Tanácsának az ingyenes, ill. ellenszolgáltatás fejében beadandó kötelesempéldányokról kiadott dekrétuma lényegében pót-rendelet volt, s a parlament 1993-ban való szétzavarása még ennek a hatékonyságát is jelentősen csökkentette. A kötelesempéldány-rendelet szövegét 1993-ban első olvasásban elfogadta a régi parlament, de most ismét be kell nyújtani azt. Az orosz nemzeti bibliográfiát közreadó könyvkamara 1992-93-ban a nemzeti könyvtermés kb. 12%-át nem regisztrálta. Más számítások szerint a hiány elérheti a publikált művek 50%-át is. A szovjet rendszer bukása az újonnan függetlenné vált országokban információs izolációhoz vezetett. Az egykor hatékonyan működő könyvtárközi kölcsönző rendszer teljesítménye pénzügyi problémák miatt romlott. A könyvek szinte megfizethetetlenek az átlagpolgár számára. A reformok épp kiindulópontjukat, az információ elérhetőségét és cseréjét ásták alá.

A kiadás tartalmi megoszlása is rossz képet mutat: alig adnak ki szakkönyveket, tankönyveket, referenszműveket, a piacot a tömegkultúra őrásztja el.

A könyvtárak száma 1986 és 1993 között 5500 szolgáltató ponttal, állományuk pedig csaknem 110 millió kötetel csökkent, míg a látogatottságuk könyvtártípustól függően 10-75%-kal esett vissza. A könyvtári beszerzések csökkenésének fő okai: az alacsony és labilis pénzügyi támogatás, rossz együttműködés a hazai könyvpiacra, egy határozott kötelesempéldány-törvény hiánya, a magas könyv- és könyvterjesztési árak, a legfrissebb, ill. a közeljövőben megjelenő könyvekről történő tájékoztatás hézagossága, a könyvszakmán belüli kapcsolatok romlása, ill. megszakadása, a hatékony automatizálás, ill. hálózatfejlesztés hiánya, a hazai és nemzetközi cserekapcsolatok szétesése, valamint a könyvtárosok elkényelmesedése a szovjet korszakban.

A könyvtárak néhol (Volgográdban, Szt. Pétervárott, Omszk stb.) aktív beszerzési politikával próbálkoznak, s szorosan együttműködnek a kiadókkal és terjesztőkkel. Az 1994. márciusi rjazanyi könyvellátási kerekasztal-beszélgetés során

felvetődött egy helyi könyvtári adó bevezetése. Fontos a kötelesempéldány-beszolgáltatás erősítése, a CIP-katalogizálás, a nemzeti könyvtájékoztató (Novüe Knyigi) felújítása, a könyvterjesztőknek a kulturális minisztérium alá rendelése, számítógépek és e-mail használata; felvetődött egy állami vállalat létrehozása az orosz könyvtárak állománygyarapításának támogatására.

A külföldi kiadványok beszerzését is nehezíti az anyagiak hiánya, a megbízhatatlan postai szolgáltatások, valamint a technológia alacsony szintje. Az Idegennyelvű Irodalom Könyvtára példáján jól lehet illusztrálni a megoldást: a könyvtár külföldi intézményekkel szerződéseket kötött a külföldi szakirodalom behozataláról. A francia külügyminisztériummal kötött szerződés alapján Francia Kulturális Központot létesítettek, és vezető francia kiadók könyveit 70%-os árengedménnyel hozták be; hasonló szerződések jöttek létre a British Council-lal, a BBC-vel, az USIA-val (ennek alapján hozták létre az Amerikai Központot, amely CD-ROM adatbázisokat is rendelkezésre bocsát vezető orosz hivatalnokok képzéséhez, ezenkívül online hozzáférhetőséget nyújt a Dialog-hoz, a PDQ-hoz és az Internet-hez); a Goethe Intézettel közös akciókat indítottak (pl. 5 ipari nagyvárosban német kulturális központot állítottak fel).

A könyvajándékozásnak is nagy szerepe van: a brit Signals Trust Internationaltól több, mint másfél millió kötetet kapott az Idegennyelvű Irodalom Könyvtára; Németországból 2,6 millió márká értékű könyvadomány érkezett; a Sabre Alapítványtól és a Soros Alapítványtól is sok könyvet szereztek be; az American Psychological Association a folyóirat-előfizetésben segített, csakúgy, mint a francia Voltaire program.

A gyűjtőkori együttműködés terén hat moszkvai nagykönyvtár 1993. decemberi megbeszélését kell megemlíteni, amelynek folyamánként elhatározták, hogy összeegyeztetik az 1995. évi külföldi folyóirat-előfizetéseket.

Fejlemények az új technika bevezetésében: számos orosz könyvtár csatlakozott a LibNET nevű hazai könyvtári és tájékoztatósi hálózathoz, a könyvkamara CD-ROM-on ad ki bibliográfiát, s a Relcom hálózattal való együttműködés nyomán 5-20 percen belül lehet hozzájutni a kért elektronikus információkhoz.

(Mándy Gábor)

96/051

LADIZESKI, Kathleen – HOGG, Ron: Some changes in the work of acquiring Slavonic scientific serial publications – a review of experiences at the British Library Document Supply Centre (BLDSC) between 1990-1995 = Int.J.Inf.Lib. Res. 6.vol. 1994. 3.no. 147-158.p. Bibliogr. 4 tétel.

Változások a szláv tudományos folyóiratok beszerzésében – a BLDSC tapasztalatai 1990 és 1995 között

Állománygyarapítás; Időszaki kiadvány -termesztudományi és műszaki

Több, mint két év telt el azóta, hogy a kommunista rendszerek összeomlottak a volt Szovjetunióban és a kelet-európai országokban, de még mindig sok változással kell szembenéznie azoknak, akik időszaki kiadványokat kívánnak beszerezni ezekből az országokból. Azon túl, hogy sok folyóirat megszűnt, a megmaradók is nehezen tudják tartani a kiadás folyamatosságát. De még a megfelelő előállítás esetében is számítani lehet arra, hogy a beszerzés módszerei változnak.

(Autoref.)

96/052

MARKLE STANLEY, Nancy: The case for acquiring electronic journals in libraries = Collect.Manage. 19.vol. 1995. 3/4.no. 29-34.p. Bibliogr. 5 tétel.

Miért fontos az elektronikus folyóiratok beszerzése ill. a hozzáférés megteremtése a könyvtárakban?

Elektronikus folyóirat; Gazdaságosság -könyvtárban

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az elektronikus folyóiratok potenciális lehetőséget jelentenek a szerzeményezési költségek

csökkentésére. Tárolásuk sokkal olcsóbb, mint a papíralapú folyóiratoké.

A számítógépes memória egyre olcsóbb lesz, míg a könyvtárepületek fenntartása egyre drágul. Az elektronikus tárolással fákát menthetünk meg, hiszen nem kell papír a folyóiratokhoz.

Az elektronikus folyóiratok gyors információ-továbbítást jelentenek, ami azt is eredményezheti, hogy sok kutató produktívabb lehet alkotó élete során. Az elektronikus folyóiratokkal testreszabott információ továbbítható a felhasználók munkáállomásaira.

A könyvtárosoknak fel kell venniük a lépést, és követniük kell a változásokat. Szakértökké kell válniuk a számítógépes információfeldolgozás területén. Ismerniük kell a hagyományos és az elektronikus publikálás mechanizmusait, és aktív részeseinek kell lenniük a digitalizált információkkal kapcsolatos problémák megoldásának.

(Koltay Tibor)

96/053

MILLER, William – PELLEN, Rita: Cutting a million dollars' worth of journals = Bottom Line. 8.vol. 1995. 3.no. 4-9.p.

Hogyan takarítsunk meg egymillió dollárt a folyóirat-előfizetéseken?

Egyetemi könyvtár; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Gyarapítási keret; Hozzáférhetőség

A 60-as évek közepétől a 80-as évek végéig a floridai állami egyetemek költségvetése még lépést tudott tartani a könyv- és folyóiratárak növekedésével. Az újonnan indult tantárgyakhoz szükséges állományt könyvtáraik mindig be tudták szerezni, a gyarapítási keretet nem kellett valamilyen képlet szerint felosztani. 1989 szeptemberétől viszont jelentős visszaesés következett be. A Florida Atlantic University könyvtárban folyóiratbeszerzésre például 1990-ben 1,6 millió dollárt irányoztak elő, de kiderült, hogy ez meghaladja az 1990/91-es tanév teljes gyarapítási költségvetését. Kilenc hónap állt a könyvtár rendelkezésére, hogy határozott lépéseket tegyen. A folyóirat-előfizetések vizsgálata mellett döntöttek.

A csökkentésnél elsősorban a legnagyobb megtakarítással kecsegtető területekre (természettudományi és műszaki folyóiratok) koncentráltak. (Ha a sokat használt általános címeket mondták volna le, az a könyvtárközi kölcsönzésre hárított volna túl nagy megterhelést, és a kifizetendő térítési díjak meghaladták volna a megtakarítást.) Visszamondták az oktatáshoz nem szorosan kapcsolódó hírlapok, az 1000 dollárnál drágább folyóiratok és egyes, az intézményi és külföldi előfizetőket diszkriminációs eljárással kezelő kiadók folyóiratainak előfizetését. Automatikusan törölték azokat a címeket, amelyek az utóbbi években 40-100%-kal drágultak (ezt a kiadóknak is tudomására hozták). Néhány folyóiratnál csak a formátumon változtattak (például a nyomtatott változat helyett mikrofilmen vásárolták), s már ez is megtakarítást eredményezett. (Két évvel később e döntést felülvizsgálták, és szükség esetén visszatértek a nyomtatott változathoz). Az ADONIS szolgáltatásra (orvostudományi és biológiai folyóiratok CD-ROM-on) is előfizettek, ezzel 30 folyóirat előfizetését válthatták ki, s a megtakarítás mintegy 20 ezer dollárt tett ki.

A döntésekbe bevonták az egyetem oktatóit is. Az egyes tanszékek 1-től 5-ig rangsorolták a folyóiratokat (1=előfizetése elengedhetetlen, 5=törölhető). A 4-es és 5-ös besorolást kapott összes folyóiratot lemondták és sokat a 3-asok közül. A 90/91-es előfizetést 1800 tétellel, összesen 700 ezer dollárral sikerült csökkenteni. A következő két évben még 2500 címet mondtak le, az összes megtakarítás elérte az egymillió dollárt!

Tömeges, modellértékű csökkentést sikerült végrehajtaniuk, sikerült a költségvetést egyensúlyba hozniuk. Ugyanakkor rendkívül megnőtt a könyvtárközi kölcsönzési részleg megterhelése, és az intézkedések még a hallgatók kutatómunkáját is akadályozták. Közben új doktori programok indultak és a beiratkozottak száma 10%-kal nőtt. Felmerült a kérdés: hogyan lehet ezt a növekedést állandó vagy csökkenő költségvetéssel finanszírozni? Az egyik lehetőség a könyvtári konzorciumokban való részvétel (Center for Research Libraries, South-east Florida Library Information Network – mindkettő 24 órás dokumentumszolgáltatást nyújt a számítógép-hálózaton és faxon), a másik kölcsönös kedvezmények nyújtása a könyvtárközi kölcsönzés terén. Emellett ki lehet alakítani a hozzáférési lehetőség és

a tényleges birtoklás megfelelő arányát, be lehet vezetni – ahogy azt Floridában is tették –, hogy térítésért bármit beszereznek. A kereskedelmi dokumentumszolgáltatók igénybe vételéhez külön keretet biztosítottak az egyes karoknak.

A könyvtár arra számít, hogy a későbbiekben Florida állam finanszírozni tudja majd a folyóiratok elektronikus úton való beszerzését. Erre előreláthatólag még soká nem kerülhet sor, egyrészt a számítógépes hálózat fejletlensége, másrészt a források hiánya miatt.

A felsőoktatási könyvtárak tisztában vannak azzal, hogy senki sem tud lépést tartani a kiadványok özönével. A legjobb megoldás a floridai könyvtárosok szerint, ha a folyóiratoknak azt az 1%-át mondjuk le, amely a kiadások 25%-át felemészti.

(Hegyközi Ilona)

96/054

HASSLÖW, Rolf – SVERRUNG, Annika: Deselection of serials: the Chalmers University of Technology Library method = Collect.Manage. 19.vol. 1995. 3/4.no. 151-170.p. Bibliogr.

A lemondandó folyóiratok kiválasztása egy svéd egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Előszerezményezés; Folyóirat-előfizetés; Gyarapítási keret

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

1992 őszén a svéd kormány elhatározta, hogy valutáját szabadon engedi „lebegni” a többi valutához képest. Ez a lépés komoly gondokat okozott az egyetemi könyvtáraknak, mivel ők az irodalom legnagyobb részét importálják. A Chalmers Műszaki Egyetem könyvtára például időszerű kiadványainak 96%-át külföldről szerzi be. Ebben az új helyzetben 25-30%-al kevesebb pénz áll rendelkezésre állománygyarapításra, ezért lemondási célú válogatási programot indítottak, amelynek során több módszert is megvizsgáltak. Ezek alapján a könyvtár egy új módszert fejlesztett ki a lemondásra kerülő folyóiratok kiválogatására. A cikk e módszeren kívül,

amelyben a folyóiratokat a mérnök- és építész-képző iskolák tantárgyaihoz arányították, két másik módszert is bemutat: az ICR-t (Institutional Cost Ratio) és a CPU-t (Cost Per Use), amelyeket az USA-ban, illetve Kanadában dolgoztak ki. (Autoref. alapján)

Lásd még 21, 74

Különgyűjtemények

96/055

BOLIN, Robert L.: A model CD-ROM library: the University of Idaho experience = Libr.Hi Tech. 13.vol. 1995. 3.no. 94-100.p.

CD-ROM könyvtár az Idaho Egyetemen

CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Szoftver

Az Idaho-i Egyetemi Könyvtár szövetségi tárolókönyvtár (federal depository library), azonkívül megkap minden amerikai geológiai dokumentumot. Ilyen minőségben összesen több, mint 600 CD-ROM címük van. Ennek az anyagnak a hasznosítását úgy oldják meg, hogy a tájékoztató pult közelében létrehozták a CD-ROM munkaállomásokat, az egyes címeket pedig a könyvtár online katalógusa (IDA) tárja fel, a kapcsolódó segédletekkel együtt (a kiadványtípusra és az állományrészre a raktári jelzet prefixuma utal, pl. CD-ROM Docs.). Az általános jellegű CD-ROM munkaállomásokon strukturált menü-rendszerrel lehet eljutni a kívánt tételhez, s az annak használatához szükséges szoftver betöltődik. A matematikai társprocesszor használatát igénylő, ill. nagyobb memóriaigényű tételeket (ilyenek pl. a térképészeti anyagok) külön munkaállomásokra telepítették. A CD-ROM tételeket egyszerre csak egy személy használhatja, azok nincsenek a hálózatra telepítve, de a tervek között szerepel a CD-ROM tételek távolról való elérése is (remote access).

A cikk képernyőképekkel illusztrálja mondanivalóját, s egy külön részében a szoftverfejlesztők számára fogalmazza meg a könyvtárosok kéréseit (pl. a telepítő program ne változtassa meg az AUTOEXEC.BAT és a CONFIG.SYS fájlt,

meg lehessen választani az alkönyvtárat, ahova a fájlok kerülnek, ha már nincs szükség a működtető programra, azt nyom nélkül el lehessen távolítani (uninstall), a használóknak és a telepítőnek külön dokumentáció készüljön stb.)

(Mándy Gábor)

96/056

NELSON, Christine – RUTSTEIN, Joel S.: Posters as a library resource: the international poster collection at Colorado State University = Collect.Manage. 20.vol. 1995. 1/2.no. 115-138.p. Bibliogr. 14 tétel.

Poszterek a könyvtári állományban: a Colorado State University nemzetközi posztergyűjteménye

Dokumentumleírás; Egyetemi könyvtár; Különgyűjtemény -képzőművészeti; Plakát

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER Haworth Press, Inc. 10 Alice Street Binghamton, N.Y. 13904]

A posztereket vagy plakátokat a könyvtárak általában nem szeretik gyűjteni, mert nem lehet őket a könyvekhez és folyóiratokhoz hasonlóan feldolgozni, katalogizálni és raktározni, s – ellentétben a hagyományos nyomtatott szöveggel – információértéküket is alábecsülik. Egy, az amerikai könyvtárak körében végzett felmérés szerint egyedül a Kongresszusi Könyvtár tekinti fontosnak a poszterek gyarapítását. A Colorado Állami Egyetemen két évente nemzetközi poszterkiállítást rendeznek, s 1991 óta a kiállított plakátokat átadják az egyetemi könyvtárnak. A könyvtár kidolgozta a plakátok bibliográfiai leírásának módját, magukat a plakátokat pedig digitalizálta és kompakt lemezre vitte. Mivel használatukhoz most már minden eszköz rendelkezésre áll (katalógus, tárolás és digitalizálási technológia), a plakátok a könyvtár fontos információforrásává váltak, mert sok tudományág oktatását segítik, és képet adnak a világ kultúrájáról.

(Autoref.)

96/057

KIRCHGÄSSNER, Adalbert: VD 17 – Verzeichnis der deutschen Drucke des 17. Jahrhunderts. Anmerkungen zum DFG-Projekt = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 1995. 7.no. 1110-1116.p.

17. századi német nyomtatványok jegyzéke. Észrevételek a DFG „VD 17” nevű programjához

Adatbázis; Közös katalogizálás; Régi és ritka könyvek

A Német Kutatási Társulás (DFG) kezdeményezésére projekt indult „A 17. századi német nyomtatványok jegyzéke” (VD17) elnevezéssel. A végrehajtásra három könyvtár kapott megbízást: a berlini Állami Könyvtár, a müncheni Bajor Állami Könyvtár és a wolfen-bütteli Herzog-August Könyvtár. Jelenleg a munka tervezése és az eszközök tesztelése folyik. A terv szerint a 17. századi nyomtatványoknak egyrészt a bibliográfiai leírása, másrészt néhány, szkennellett rögzített oldala bekerülne a számítógépes adatbankba, és a használók részére hálózati úton közvetlenül elérhető lenne.

A projekt számára saját adatbankot építenek ki az OMNIS/Myriad rendszerrel, ez tartalmazza mind a bibliográfiai leírásokat, mint a könyvoldalakokat. Az adatbank nem képez az adatok között hierarchikus kapcsolatrendszerrel, csak lineáris adatsorokat. A három résztvevő könyvtárban a címléírásokat az erre a célra létrehozott Allegro adatbankba viszik, és ugyancsak a saját Allegro adatbankukba viszik be a szkennellett rögzített oldalakat is. A kettő együtt kerül át az OMNIS-ba.

A tervbe később bekapcsolódó könyvtárak saját 17. századi állományukról a bibliográfiai leírást – ha lehetőségük van rá – géppel olvasható formában juttatják el a három projekt-könyvtár valamelyikébe, az oldalak képét pedig filmen adják át. Az átvevő könyvtár a bibliográfiai leírást átteszi az Allegro adatbankba, a képeket szkennerezi, és mindkettőt együttesen eljuttatja a VD17 OMNIS adatbankjába.

A terv nem számol a 17. századi nyomtatványok teljes körű feltárással, csak a három projekt-könyvtár esetében lesz a feltárás teljes. A többi könyvtár anyaga csak a lehetőségek szerint kerül be a jegyzékbe. Mintegy 120-130 ezer

mű felvételére számítanak. A jegyzék az Interneten keresztül online elérhető lesz, de ezzel párhuzamosan CD-ROM formában is rendelkezésre fog állni.

A jövőbeni használók részére 1995. májusában Augsburgban tájékoztatást adtak a készülők munkálatokról. A használók részéről több nem teljesíthető, vagy csak részben teljesíthető igény is megfogalmazódott:

- a jegyzékbe kerüljön be minél több könyvtár anyaga, lehetőleg a kisebb könyvtáraké is;

- az adatok utólag legyenek több másolt könyvoldallal kiegészíthetők;

- a VD17 adatai kapcsolódjanak össze a könyvtárak állományát regionálisan feltáró adatbankhálózati rendszerrel, hogy a kétszeres keresés elkerülhető legyen;

- a címadatok legyenek kiegészíthetők sajátos állományfeltáró adatokkal is;

Az igények egy része a tervezett technológia módosításával teljesíthető lenne. Többféle (technikai-szervezeti) megoldás vezethetne el a VD17 adatbankjának és a már működő regionális könyvtári adatbank-hálózatok összekapcsolására. Az adatbankba bevitt lemásolt oldalak számának növelése helyett racionálisabb megoldás: az egyetemi könyvtárak (melyeket a SUBITO-program keretében elláttak szkennellett) a könyvtárközi kéréseket a kért oldalak szkennerezésével közvetlenül elégítsék ki. Ezekkel a kiegészítésekkel a 17. századi német nyomtatványok a tudományos kutatók számára bárhol könnyen elérhetővé válnak.

(Katsányi Sándor)

Raktározás

Lásd 42

Feldolgozó munka

96/058

GORMAN, Michael: The corruption of cataloging = Libr.J. 120.vol. 1995. 15.no. 32-34.p.

A katalogizálás lezüllesztése

Dokumentumleírás; Hatékonyság; Munkaszervezés; Számítógép-hálózat

„Borzasztó dolgok történnek a katalógusok és a katalogizálás terén” – fakad ki a szerző mindjárt a cikke elején. Az alapvető szolgáltatások és a könyvtárak jövőjének veszélyeztetését látja abban a mind jobban eluralkodó tevékenységben, amit korlátolt vezetők „modernizálás” és „átszervezés” címen végeznek a könyvtári szolgáltatások egyik legfontosabb tartóoszlopának a ledöntésére.

Kétségtelen, hogy a könyvtári szolgáltatásokra jutó költségvetési keretek lefaragása miatt bizonyos korlátozásokra szükség van. Fájdalmas lehet folyóiratok lemondása, vagy a nyitvatartási idő csökkentése. A feldolgozó munkát is lehet csökkenteni, de be kellene látni, hogy ez csak rövid távon jelent megoldást, s nem veszi figyelembe, hogy egy pillanatnyi fellélegzésért a jövőben hatalmas árat kell majd fizetni.

Az amerikai könyvtárvezetési gyakorlatban kétféle módszer is használatos a katalogizálás lefaragására: a szakképzett személyzet csökkentése és a feldolgozó munka szerződéses kiadása kereskedelmi vállalatoknak. Az első megoldás arra épít, hogy a könyvtári hálózatokon történő osztott katalogizálás jóvoltából könyvtártechnikusokkal vagy egyéb, szakképzetlen munkaerővel is el lehet végeztetni a bibliográfiai leírást, hiszen a rekordokat csak át kell venni az OCLC, az RLIN, a WLN vagy egyéb szolgáltatók központi katalógusaiból. Ez a megoldás két okból is elfogadhatatlan: egy nem szakképzett könyvtáros, bármilyen kiváló munkaerő, nem vállalhat teljes felelősséget egy könyvtár adatbázisának minőségéért, másrészt arra is gondolni kell, hogy az OCLC és az egyéb, együttműködésre épülő hálózatok csak akkor tudnak másoknak szolgálni, ha az egyes könyvtárak nemcsak átvesznek, hanem – saját, eredeti katalogizálás útján – hozzá is járulnak a központi adatbázis gyarapításához.

A külső vállalatok szerződéses megbízása nem új dolog: a retrospektív konverzió kapcsán már eléggé elterjedt. De látnunk kell, hogy az így létrejövő adatbázisok tele vannak hibákkal és következetlenségekkel. Ha egy könyvtár csak külső szolgáltatásra épít, akkor – akárcsak a szakképzett személyzet leépítése esetében –

nem tud hozzájárulni az országos szintű katalogizálási erőfeszítésekhez. Továbbá egy külső, kereskedelmi szolgáltatás nyilván nem tudja figyelembe venni az egyes helyi, speciális követelményeket a katalogizálás szintje iránt.

A kizárólag anyagiakban gondolkozó vezetés csak azt látja, hogy a katalogizáló osztályok tele vannak magas fizetésű, megszállott könyvtárosokkal, akik valójában nem járulnak hozzá a könyvtár értékéhez; a leépített osztályok munkájának gyenge minőségéért viszont az illető szakrészleget hibáztatják.

A katalogizálásban eluralkodó negatív jelenségeket bizonyára sok józan vezető látja, és meg is próbál ellenállni az említett divatos irányzatoknak. A negatívumok megfékezése azonban nem elég – a katalogizálás jövőjének megalapozása érdekében pozitív lépésekre is szükség van, elsősorban a következőkre:

1) *A bibliográfiai számbavétel fontosságának elismerése és támogatása.* A referenzs-könyvtárosok csak akkor tudnak hatékonyan szolgálni, ha megfelelő bibliográfiai ismeretekkel is rendelkeznek, amelyeket leginkább a katalogizálókval való együttműködés (továbbképzés) során tudnának megszerezni. Az alapképzéssel is bajok vannak: túrhetetlen, hogy némely könyvtáros iskolákban minimális vagy semmilyen katalogizálási tanulmányok mellett is meg lehet szerezni a magiszteri képesítést.

2) *A világméretű osztott katalogizálás (UBC) megvalósítása.* Az országos és nemzetközi hálózatoknak köszönhetően közelebb kerültünk az UBC-hez, mint valaha. Ehhez azonban szigorúan szabványos leírásokra és kétirányú együttműködésre van szükség: el kell fogadni annak felelősségét, hogy a könyvtárak adnak is és át is vesznek rekordokat.

3) *Az elektronikus erőforrások katalogizálása.* Az Internet ma leginkább egy olyan vandalizált könyvtárhoz hasonlít, amelyben többszázezer könyvnek megsemmisítették a katalógusát, eltávolították az indexeit, a maradékot összetépték és szétszórták, s a létrejött rendezetlen információtömegben való véletlenszerű információkeresést „szörfözésnek” nevezték el. A káosz legyőzésére szolgáló jelenlegi erőfeszítések (World Wide Web, Mosaic stb.) nem elegendők. Nekünk, könyvtárosoknak, különösen a katalogizálóknak kell ebben a zűrzavarban rendet teremteni. „Ha nem mi, akkor ki? Ha nem most, mikor?”

(Novák István)

96/059

BLACK, Leah – HYSLOP, Colleen: Telecommuting for original cataloging at the Michigan State University Libraries = Coll.Res.Lib. 56.vol. 1995. 4.no. 319-323.p. Bibliogr.

Elsődleges katalogizálás otthonról, távközléssel, a Michigan State University könyvtáraiban

Dokumentumleírás; Egyetemi könyvtár; Távközlés

Az otthonokból, telekommunikáció útján végzett munka, a „telecommuting” az elmúlt években már elterjedt az üzleti világban. Célja a hosszú, fárasztó közlekedés és a munkahely figyelemelvonó körülményeinek az elkerülése. A katalogizáló munkahelyek munkakörülményei is sokszor kedvezőtlenek az elterelő zajok miatt. Az új technológiák ma már lehetővé teszik a könyvtáron kívüli munkahelyekről való katalogizálást, ezért a vezetésnek érdemes megfontolnia e munkamódszer bevezetését. Az amerikai országos mezőgazdasági könyvtár indexelőinek részvételével végzett sikeres program alapján kifejlesztettek és teszteltek egy, az eredeti katalogizálást végző egyetemi könyvtárosok „telemunkájára” irányuló programot – ennek tapasztalatairól számol be a cikk.

(Autoref.)

96/060

JACOBOWITZ, Neil A.: A comparison of AACR2R and French cataloging rules = Cat.Classif.Q. 20.vol. 1995. 1.no. 47-59.p. Bibliogr. 37 tétel.

Az AACR2R és a francia katalogizálási szabályzat összehasonlítása

Dokumentumleírási szabályzat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A külföldi MARC rekordok növekvő kínálatának és használatának fényében a cikk megvizs-

gálja a francia katalogizálási szabályzatokat, és összehasonlítja őket az AACR2R-el (Anglo-American Cataloguing Rules, 2nd ed. 1988 rev). Először ismerteti a francia szabályzatok történeti hátterét, majd részletekbe menően összeveti a megfelelő előírásokat. Minden összehasonlított területen jelentős eltérések mutatkoztak, amelyek közül a legjelentősebbek a következők: a besorolási adatok kiválasztása, címek egységesítése, egyszerűsített leírás.

(Autoref.)

96/061

GÖDERT, Winfried: Import der Schlagwortnormdatei und Darstellung von Schlagwortbeziehungen in bibliographischen Datenbanken = Bibliothek. 19.Jg. 1995. 2.no. 207-216.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven

Az egységesített tárgyi besorolás adatok importja és helyi alkalmazása. Tárgyszókapcsolatok a bibliográfiai adatbázisokban

Adatbázis; Besorolási adatok jegyzéke; Gépi információkeresés; Letöltés; Tárgyi feltárás

A „Schlagwortnormdatei (SWD)”, azaz a egységesített tárgyi besorolási adatok jegyzéke az RSWK (Regeln für den Schlagwortkatalog) szabályai szerint készült. A Deutsche Bibliothek géppel olvasható formában szolgáltatja, de visszakereső szoftver nélkül. A cikk első része ismerteti, hogy ezt az adatállományt hogyan lehet importálni és helyi adatbázisként telepíteni az „BISMAS” és az „Allegro” nevű bibliográfiai szoftverek segítségével. A második rész azt tárgyalja, hogyan lehet az adatbázist helyi terminológiai ellenőrzésre használni más intézményekkel való együttműködés keretében. A harmadik rész bemutatja, mi a módja a „lásd” és a „lásd még” utalók bevonásának a német nemzeti bibliográfia CD-ROM változatának, valamint a „CDMARC Bibliographic” és a „CDMARC Subjects” adatbázisoknak a keresőrendszerébe.

(Autoref.)

96/062

GUEDES, Vania Lisboa da Silveira: Estudo de um critério para indexação automática derivativa de textos científicos a tecnológicos = Cienc.Inf. 23.vol. 1994. 3.no. 318-326.p. Bibliogr. 16 tétel.

Tudományos és műszaki szövegek automatikus indexelésének kritériumai

Gépi indexelés

Szavak előfordulási gyakoriságán alapuló automatikus indexelés lehetőségét vizsgálták 11 talajmechanikai cikkben. Mivel a vizsgálat a Zipf-törvényekkel össze nem egyeztethető eredményeket hozott, egy új törvény bevezetését javasolja, amelyet a Zipf-féle r.f. variációs amplitúdójának nevez.

(Autoref. alapján)

Lásd még 31-33, 64-65

Katalógusok

96/063

HELSTIEN, Brian A.: Libraries: once and future = El.Libr. 13.vol. 1995. 3.no. 203-207.p.

Könyvtárak – egykor és a jövőben

Cédulakatalógus; Hatékonyság; Online katalógus

A *The New Yorker*-ben nemrégiben megjelent cikkében Nicholson Baker a cédulakatalógusok felszámolását túlbuzgó könyvtárosok „rövidlátó és unintelligens” baklövésének minősíti, amivel az alexandriai könyvtárat felégető tűz pusztításához hasonló nagyságrendű kárt okoztak. Baker azonban a cédulakatalógus védelmében felsorakoztatott érvei mellett nem ismeri el, sőt, meg sem említi az online katalógusok hasznát és előnyeit. A jelen cikk válasz Baker cikkére, amelyben a szerző négy olyan kérdésre koncentrálna, amelyekkel az előbbi cikk egyáltalán nem foglalkozik: a besorolási adatok egységesí-

tése, állományvédelem, hozzáférhetőség és gyarapítási költségek.

(Autoref. alapján)

96/064

KNIESNER, Dan – WILLMAN, Carrie: The analytical reference in serials cataloging: a new access point in online catalogs = Ser.Libr. 26.vol. 1995. 2.no. 113-123.p.

Analitikus hivatkozás az időszaki kiadványok katalógizálásában: új hozzáférési pont az online katalógusban

Dokumentumleírás; Hivatkozás; Online katalógus; Sorozat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A szerzők egy új bibliográfiai szerkezet bevezetését javasolják az online katalógusokban való használatra. Ez a szerkezet egy olyan MARC rekord, amely csaknem kizárólag olyan indexelt besorolási adatokat tartalmaz, amelyek mindegyike egy időszaki kiadványra mutat. Ezek az analitikus utalók remélhetőleg megnövelik az időszaki kiadványok katalógizálásának hatékonyságát, mivel szerző és cím szerinti hozzáférést nyújtanak olyan sorozatok egyedi kötetéhez, amelyeket időszaki kiadványként katalógizáltak.

(Autoref.)

96/065

WEINRYB, Herb: Accessing European serials cataloging records through the Internet = Ser.Libr. 26.vol. 1995. 2.no. 65-74.P.

Hozzáférés európai időszaki kiadványok katalógus-rekordjaihoz az Internet útján

Időszaki kiadvány; Online katalógus; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,

Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A cikk az Interneten keresztül, holland és svéd online katalógusokból kikeresett időszaki kiadványok és testületi szerzői authority rekordok leírásait vizsgálja. A hollandiai Koninklijke Bibliotheek és a Rijksuniversiteit Groningen, valamint a svéd Lunds egyetem OPAC-jaira megkülönböztetett figyelmet fordít. Tárgyalja a visszakeresett rekordok leíró részeinek formai és tartalmi jellemzőit, valamint az információk hasznosságát. Következtetésként megállapítja, hogy az európai időszaki kiadványok katalógusrekordjainak hasznossága egyre nyilvánvalóbbá válik.

(Autoref.)

Lásd még 20

Információkeresés

96/066

TIERNEY, Patrick: Online services, 1995-2000 = Aust.Libr.J. 44.vol. 1995. 1.no. 3-12.p.

Az online szolgáltatások várható fejlődése 1995 és 2000 között

Online információkeresés; Prognózis; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

Az ötvenes évek sci-fi irodalma a 20. század végéről szól. Mára kiderült, miben tévedtek a sci-fi szerzők. Abban nem, hogy a technológia jelentős hatást gyakorol majd a társadalomra, de a részletekben szinte kivétel nélkül tévedtek. Ennek okai a következők: 1. nehéz a változások ütemét megjósolni (lásd a számítógépek kapacitásának és miniatürizálásának fejleményeit), 2. a technológiák, noha kivihetők lennének, túl költségesnek bizonyulhatnak (lásd a képes telefont), 3. a társadalom konzervatívizmusa lelassíthatja a technológiák elfogadását, 4. valamely technológiai fejlemény jelentősen felgyorsíthatja a változások ütemét.

A szerző – a Dialog Information Services Inc. cég elnöke – úgy véli, hogy az információs szupersztráda fejlődése lassúbb lesz, mint ahogy azt jóslják. Fejlődését gátolja majd a biztonsági és a számlázási-adminisztratív kérdések megoldatlansága. Számítások szerint a hálózati infrastruktúra fejlesztéséhez minden felhasználónak havi 30-40 dollárral kellene hozzájárulnia. Felmérések szerint viszont erre csak a felhasználók 6%-a lenne hajlandó. A video- és az otthoni vásárlási szolgáltatás iránt sem olyan nagy az érdeklődés, mint amilyenre számítottak. A legtöbb országban a hálózat kormányzati támogatására sem lehet építeni.

Az Internet esetében nem kerül sor a kereskedelmi információértékesítés terén előre jelzett nagyarányú fejlődésre. Bár az USA lakosságának 55%-a rendelkezik PC-vel, csak negyedrészüknél van online kapcsolódási lehetősége. Az ezzel nem rendelkezők 93%-a nem is tervezi az online kapcsolódást. Az okok: vagy a gazdasági körülmények nem kényszerítenek eléggé az online szolgáltatások tömeges használatára, vagy a vártnál több társadalmi és kulturális gátló tényező merült fel. Elképzelhető, hogy az Internet kereskedelmi célú alkalmazása a várakozások szerinti tempóban valósul majd meg az USA-n és Nyugat-Európán kívül, valamint a felsőoktatásban.

Az Internet navigációs eszközeinek sikere a hagyományos online szolgáltatások gyorsabb átalakulását is kikényszeríti majd. Az ezredfordulóig mindenképpen fennmaradnak, de jobb használói interfészeket fognak alkalmazni, s ezek jobban tudnak majd egymáshoz kapcsolódni, és általánossá válik a kliens-szerver technológia alkalmazása. Az árszínvonal kissé visszaesik majd, és a térítés alapja az output és az előfizetéses rendszer lesz, mivel a kapcsolati idő értelmezhetetlen a kliens-szerver környezetben. A megmaradó online szolgáltatók multimédia dokumentumokat bocsátanak majd a felhasználók rendelkezésére. Jelentős előrehaladás várható a passzív információszolgáltatás (például a szelektív információterjesztés) területén.

A Dialog cég nyitott a változásokra, az ezredfordulóig szóló terve felkészült a következő háromféle „forgatókönyv” mindegyikére:

1. Az információs szupersztráda a vártnál lassabban fejlődik; az Internet csak bizonyos területeken (például a felsőoktatásban és a fejlődő országokban) arat hatalmas sikert; kereskedelmi

használata a vártnál lassabban terjed el; az online szolgáltatások a fentiekben ismertettek szerint változnak.

2. Mindennek az ellenkezője történik, ahogy azt Bill Gates (Microsoft) megjósolta.

3. Az 1. és 2. pontban ismertetteknek egy-fajta „keveréke” valósul meg.

(Hegyközi Ilona)

96/067

FEINBERG, David G.: Full text online and abstracts on CDROM: NEXIS, DIALOG and ABI/INFORM = Online CDROM Rev. 19.vol. 1995. 3.no. 143-148.p.

Teljes szöveg: online; annotációk: CD-ROM-on – a NEXIS, a DIALOG és az ABI/INFORM keresőrendszerek összehasonlítása

CD-ROM; Információkeresési rendszer értékelése; Online információkeresés

A *Business Week* c. folyóirat teljes szövege mind a NEXIS, mind a DIALOG online szolgáltatórendszereken hozzáférhető, az ABI/INFORM CD-ROM kiadása pedig annotációkat tartalmaz. A három rendszer összehasonlítása meglehetősen tarka képet mutat. Két szűk téma tekintetében a DIALOG nyújtotta a legtöbb találatot, de a keresés kiterjesztésekor a NEXIS bizonyult jobbnak. Az ABI/INFORM az előbbieknél kevesebb, de elegendő mennyiségű találatot adott. Tekintve véve a költséges teljes szövegű rendszerek közötti választás nehézségeit, a CD-ROM változat megfelelő alternatívát jelenthet a kutatóknak.

(Autoref.)

96/068

OLIVER, Ron: Interactive information systems: information access and retrieval = *Ei.Lib.* 13.vol. 1995. 3.no. 187-193.p. Bibliogr.

Interaktív információs rendszerek: hozzáférés és keresés

Gépi információkeresés; Használói szokások; Használók képzése

Az elektronikus interaktív információkeresési rendszerek (IIR) lényegesen eltérnek a hagyományos megfelelőiktől. Sok olyan új és egyedi jellemzővel rendelkeznek, amelyekkel a kezdő keresőnek nem könnyű megbirkóznia. A cikk egy olyan kutatásról számol be, amelyik a tapasztalatlan használók információkeresési szokásait vizsgálva megállapította, hogy ez a használói csoport csak igen korlátozottan tudja a rendszerek lehetőségeit kihasználni. A hagyományos rendszerekben való jártasságaik és ismereteik ellenére sok nehézséggel találkoznak a keresés során. A cikk a kezdő keresők tipikus problémáit tárgyalja, hangoztatva, hogy az iskolákban tanítani kellene az elektronikus forrásokból való információkeresés kérdéseit. Kitér a IIR kérdéskörének tematikai csoportosítására is.

(Autoref. alapján)

Témafigyelés

96/069

HERALA, M.Krishnananda – RAVI, A.Sreenivasa – RAJASHEKAR, T.B.: Automated SDI service using CDROM databases = *Online CDROM Rev.* 19.vol. 1995. 3.no. 137-140.p.

CD-ROM adatbázisokra épülő automatizált SDI szolgáltatás

CD-ROM; Figyelőszolgálat; Szoftver

A CD-ROM-on lévő bibliográfiai adatbázisokat, bár ritkábban aktualizálják őket, mint online megfelelőiket, érdemes házon belüli szelektív információterjesztésre (SDI) is használni, mert ez olcsóbb, mint az online szolgáltatás. Egy olyan fejlődő országban, mint India, ahol a legtöbb információs központ nem engedheti meg magának, hogy CD-ROM hálózatokat építsen ki a közvetlen használók számára, a CD-ROM alapú

SDI szolgáltatás hatékony alternatívát jelent. Az SDI még hálózati környezetben is hasznos lehet, amennyiben a közvetlen használatnak nincs kedve és ideje a különféle CD-ROM-ok keresőnyelvét megtanulni. A legtöbb népszerű CD-ROM szoftver azonban nem támogatja a szelektív információterjesztés automatikus végrehajtását, ezért a keresőknek manuálisan kell elmenteniük a keresőkérdéseket, illetve letölteni a kapott eredményeket, ami meglehetősen munka- és időigényes feladat. A jelen cikk bemutatja, hogy hogyan lehet az SDI szolgáltatást automatizálni a Stackey és a Batutil nevű szoftver-eszközök segítségével.

(Autoref.)

Olvasószolgálat, referenz

96/070

ROWLEY, J.E.: Customer compatibility management, or revisiting the silence rule = Libr.Rev. 44.vol. 1995. 4.no. 7-12.p.

A vezetés feladatai a könyvtárhasználók viselkedésével kapcsolatban, avagy a „csendet kérünk” szabály felülvizsgálata

Használói szokások; Olvasószolgálat; Vezetés

A különféle ügyfélszolgálatok vezetői egyre inkább felismerik, hogy az egyes használók elégedettségét nem kis mértékben befolyásolja a többi használóval folytatott közvetlen vagy közvetett kommunikáció jellege, más szóval a használók egymás közötti „kompatibilitása”. Természetes, hogy egy másik ügyféltől kapott kedves szó vagy mosoly pozitív, illetve némelyek durva viselkedése negatív irányban befolyásolja a használóknak a szolgáltatásról alkotott véleményét. Emiatt fejlődött ki a marketing területén a kompatibilitás-management tudománya, vagyis a vezetés tervszerű tevékenysége a használók közötti megfelelő atmoszféra megteremtésére. Miután a könyvtár is egyfajta ügyfélszolgálat, ahol a legkülönbözőbb tulajdonságú emberek kerülnek össze egymással, nyilvánvaló, hogy a könyvtárvezetés sem hanyagolhatja el a használók „menedzselését”. Pranter és Martin nyomán

a jelen cikk – színházi hasonlatokat alkalmazva – 10 olyan vezetési szerepkört mutat be, amelyek a könyvtárban is „eljátszhatók” a használók közötti optimális légkör kialakítása céljából.

Vadász. Feladata, hogy speciális használói csoportokat „vegyen célba” a könyvtár számára, illetve megkülönböztesse őket egymástól az eltérő tulajdonságok miatti kompatibilitás-management feladatainak meghatározására.

Díszlettervező. Ő alakítja ki a „színpad” be rendezését. Könyvtári környezetben pl. a székeket nemcsak sorokban, hanem csoportokban is el lehet rendezni a csoportok egymás közötti, illetve a csoporton belüli kommunikáció elősegítésére. Az elkülönülés lehetőségére is módot kell adni, pl. spanyolfalként szolgáló dekorációk segítségével.

Jogalkotó. Szabályok és előírások útján teremti meg a megfelelő szolgáltatási környezetet, pl. megtiltja a másokat zavaró viselkedést.

Házasság-közvetítő. A konfliktusok elkerülése érdekében igyekszik felderíteni és összehozni az egymáshoz illő használókat.

Tanár. Feladata elsősorban az oktatás, pl. a használók tájékoztatása a szolgáltatásokról, képzésük az online katalógus stb. használatára. Az ő felelőssége a használók viselkedésének feliratokkal, jelekkel, felhívásokkal való szabályozása is.

Mikulás. Szerepe a kívánatos, konfliktusmentes viselkedés felismerése és megjutalmazása. Lehet informális, pl. megköszöni egy használónak, hogy segített egy másiknak, de valóságos jutalmakat is kioszthat a „legjobb használó” címet elnyerő olvasóknak.

Rendőr. Ha a „tanár” és a „Mikulás” jól alakítja a szerepét, akkor a rendőrnek már nem sok feladata marad. Mégis, ha szükséges, neki kell a rendbontót rendreutasítani, vagy – végső esetben – felszólítani a könyvtár elhagyására.

Mókamester. Olyan személy, aki a csoport szórakoztatásáról, jókedvéről gondoskodik. Könyvtári környezetben az olvasók egymáshoz való közeledésének, kapcsolatfelvételének előmozdítására kell gondolni.

Detektív. Információkat szerez a használói kompatibilitásról, „kinyomozza”, melyek a másokat bosszantó tulajdonságok. Tényfeltáró szerepe van a többi szerep segítésére, pl. tájékoztatja a vadászt az egymással kompatibilis használói csoportokról, felhívja a tanár vagy a Mikulás figyelmét, hogy kikre érdemes odafigyelni.

Igazgató. Ő irányítja az egész programot: lektorálja a forgatókönyvet, kiosztja a szerepeket, rendezi a színészeket és a lehető legjobb alakításra ösztönzi őket.

(Novák István)

96/071

ROCKMAN, Ilene F.: Coping with library incidents = Coll.Res.Lib.News. 56.vol. 1995. 7.no. 456-457.p.

Rendzavaró esetek a könyvtárban – mi a teendő?

Rendbontás

A munkahelyeken történő erőszakos cselekmények száma növekvőben van manapság. Ezek az események ugyan általában előre nem láthatók, mégis lehetőség szerint fel kell készülnünk rájuk. Jó módszer erre a szimulációs technika – ezt alkalmazták például a California Polytechnic State University Kennedy Könyvtárban. Az összejelölés címe ez volt: Hogyan bírkozunk meg a kínos helyzetekkel a könyvtárban?

A rövid bevezető után a dolgozókat hat csoportra osztották, és mindegyik csoporttal elolvastattak egy feltételezett esetet a következők közül:

– Délután az olvasóteremben egy férfi oda-settenkedik egy asztalon fekvő hátizsákhöz, kivesz belőle valamit, és sietősen továbbáll.

– Vasárnap délután egy fiatal lány lép hozzád, meglehetősen zaklatott állapotban, és elmondja, hogy egy gyanús egyén követi. Le is írja, hogy néz ki a pasas, és rájössz, hogy épp az előbb láttad az illetőt.

– Ahogy az asztalok között járkálsz, meglátod, hogy egy lány éppen pengével preparál egy képeslapot. Ő is észrevesz téged, és kihívóan rád bámul.

– Éppen vissza akarsz osztani egy könyvet hétfőn reggel, mikor megpillantasz a földön egy ájult embert. Nem tudod magához téríteni.

– Egy lány jön oda hozzád felzaklatva, és arról panaszkodik, hogy egy kabátnyitogató férfi molesztálta őt.

– Egy boldogtalannak látszó férfiú váratlanul sértő és durva szavakkal támad rád az olvasószolgálatos pultnál.

A tréning résztvevői öt percet kaptak, hogy kitalálják, mit tennének az adott helyzetben. Ezután a könyvtárvezetés egyik tagjával és az egyetemi rendőrség képviselőivel megvitatták a lehetséges megoldásokat. A módszer kifejezetten előnyös volt, mert félelem nélküli, nyugodt légkörben, egyenrangú félként beszélhettek ezekről a kínos szituációkról. A könyvtárosok és a technikai személyzet jelezték, hogy szerintük sokkal eredményesebb volt ez a tanfolyam, mint ha előadásokat hallgattak volna meg a kérdérről. Ezenkívül megnyugtató számukra, hogy kiderült: ezek az események ugyan általában előre nem láthatók, mégis fel lehet rájuk készülni, ki lehet dolgozni a megfelelő eszközöket és stratégiákat.

A cikknek egyetlen sajnálatos hiányossága van: az esetek megoldási javaslatai nem szerepelnek benne.

(Fazokas Eszter)

96/072

EVANS, John Edward: Cost analysis of public services in academic libraries = J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply. 5.vol. 1995. 3.no. 27-70.p. Bibliogr.

Az egyetemi könyvtárak olvasószolgálati tevékenységeinek költségelemzése

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Költségelemzés; Olvasószolgálat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A cikkben ismertetett kutatás amerikai egyetemi könyvtárak olvasószolgálatának működési költségeit vizsgálta, hogy megállapítva a használt költségelosztási formulákat, alapot teremtsen a szolgáltatási költségek tisztább megértésére. 1986-87-ben 101 egyetemi könyvtár bevonásával végeztek felmérést, amelyben 120 költségvetési és teljesítményértékre vonatkozóan tettek fel kérdéseket. A válaszolási arány 38%-os volt. A kutatás a következőket vizsgálta: 1) a könyvtár költségvetése és ennek elosztása a fizetések, az erőforrások és a működési költsé-

gek szerint; 2) az olvasószolgálat költségvetési részesevé; 3) a közvetlen használói szolgáltatások aránya; 4) az olvasószolgálati osztályok (referenz, kölcsönzés, adatbázis-szolgáltatások stb.) működési költségei; 5) az olvasószolgálat teljesítménymutatói; 6) egy-egy szolgáltatási műveletre jutó költségek; 7) az automatizálás működési költségei; 8) a vezetők hozzáállása a költségelemzési vizsgálatokhoz; 9) milyen problémákat jelent a kért adatok szolgáltatása.

(Autoref. alapján)

Kölcsönzés

96/073

HERMKES, Rolf: Software-Angebote in Öffentlichen Bibliotheken = Bibl.Info. 5.Jg. 1995. 8.no. 519-532.p.

Szoftver-kínálat a közművelődési könyvtárakban

Feldolgozó munka; Kölcsönzés; Közművelődési könyvtár; Szoftver

A wetzlari városi könyvtár közepes nagyságú szoftver-állománnyal rendelkezik. Az új dokumentumtípus kölcsönzésének bevezetése óta (1991) három év alatt 50%-kal emelkedett a kölcsönzött dokumentumok mennyisége. (Az emelkedés összefügg a CD- és a videokínálat növelésével is.) A szoftverállomány az induló 140 lemezről (1991) 3311 lemezre emelkedett (1994).

A könyvtárat használók körében egyértelműen az MS-DOS alapú programok a legnépszerűbbek. A DOS és az IBM kompatibilis PC együttese gyengébb minőségű ugyan, mint az Atari vagy a TOS, de összehasonlíthatatlanul olcsóbb, és rendkívül gazdag programválasztékot nyújt.

A helybenhasználattal szemben Wetzlarban a kölcsönzést választották. A választás összefügg az állomány jellegével: a kereskedelmi szoftverek általában csak helyben használhatók, más kategóriák (mint a Wetzlarban választott public domain és shareware programok) bizonyos felté-

telek mellett kölcsönözhetőek is. A kereskedelmi programok ismert cégek (pl. Microsoft, Novell) termékei (pl. Word, Excel, Lotus). Magas árak és a felhasználás jogi nehézségei miatt kölcsönzési állomány céljára nem alkalmasak. (Egyedül a padernborni városi könyvtár kölcsönöz jelenleg ilyen programokat, az alkotók ill. kiadók hozzájárulásával.) A *shareware* programok használata egy meghatározott időkeretben kötetlen és ingyenes, az időhatár túllépése esetén a használónak regisztrációs díjat kell fizetnie az alkotó vagy a licenc tulajdonosa számára. (A kölcsönzött erre a kötelezettségre a könyvtárnak írásban figyelmeztetni kell.) A *public domain* programok esetében az alkotó minden további jogáról lemond, a megvett (kölcsönvett) program szabadon másolható vagy módosítható. A *freeware* programok vevői (kölcsönzői) a public domain változattal azonos jogokkal rendelkeznek, kivéve a program módosításának engedélyét. Összegezve: a szoftver programok (a kereskedelmi szoftverek kivételével) a könyvtárakban jogilag általában szabadon kölcsönözhetőek.

Ismert probléma a kölcsönzött lemezek vírusfertőzése. A védekezés egyik módja: a kikölcsönzött lemezek rendszeres ellenőrzése megfelelő programokkal. Ezt a megoldást időigényessége miatt csak szűrőpróbaként szokták alkalmazni. Hatásosabb (bár nem abszolút) védekezés az át nem írható lemezek (CD-ROM) alkalmazása. (A CD-ROM-on terjesztett programok ára alig különbözik a programok többi fajtájától, s a jövőben valószínűleg a többinél kedvezőbb áron lesznek beszerezhetőek.) Sajátos megoldást dolgozott ki a probléma megoldására a freiburgi könyvtári ellátóközpont, illetve az általa foglalkoztatott cég: a kölcsönadott programlemez közvetlenül nem használható (tehát nem is fertőzhető meg), hanem egy dekódoló program segítségével átvihető a használó merevlemezére. A dekódoló programot a kölcsönzőknek az első alkalommal meg kell venniük, csak azzal együtt tudják a kölcsönvett programokat használni.

A könyvtári állománygyarapítás segédeszközei a kereskedői katalógusok, melyek nyomtatott füzet vagy lemez formájában állnak rendelkezésre. Közülük alapvetőnek tekinthető a Solution cég programkatalógusa, mely 8000 program leírását tartalmazza (160 témakörben csoportosítva, 7000 tárgyszóval, havonta megjelenő pótkiegészítéssel.) A könyvtárellátó (ekz) szintén terve-

zi a programkínálat annotált katalógusának kiadását.

A beszerzés egyik lehetséges forrása a freiburgi könyvtári ellátóközpont. Előnye, hogy a programokat a vírusfertőzéstől védett formában (csak dekódolva használhatóan) és könyvtári használatra készen, katalóguscédulával együtt adja. (A katalógustételek lemezen is kérhetők.) Témakörök: gazdaság, adatbankok, grafika, hobbi, adatátvitel, oktatóprogramok, multimédia, játékok, szövegszerkesztés.

(Katsányi Sándor)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

96/074

WESSELS, R.H.A.: Optimizing the size of journal collections in libraries = Interlend.Doc. Supply. 23.vol. 1995. 3.no. 18-21.p.

A könyvtári folyóirat-gyűjtemények méretének optimalizálása

Állomány használata; Állománygyarapítás; Időszaki kiadványok gyűjteménye; Gazdaságosság -könyvtárban; Könyvtárközi kölcsönzés; Model-lálás

Az egyre emelkedő folyóiratárak ugyancsak megnehezítik a tudományos és műszaki könyvtárak önellátását, és így egyre inkább függenek a „táv-dokumentumellátás”-tól, a könyvtárközi dokumentumszolgáltatástól.

Az elmúlt évtizedben Hollandiában négy könyvtár – a Library of The Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, a Library of the Agricultural University of Wageningen, a Library of the Delft University of Technology és a Royal Library – létrehozta a Jupiter konzorciumot, mely nem más, mint a folyóirat-ellátással kapcsolatos együttműködés szervezete. Működése eredményes, segítségével a könyvtárak erősen leszorították a kevésbé használt folyóiratok beszerzését, a felesleges többszörös beszerzést, és ezzel jelentős költséget takarítottak meg.

1993-ban a Jupiter könyvtárai 600 000 folyóiratcikk-másolat kérést kaptak (a hollandiai kérések 70%-át), melynek több, mint 90%-a 40 000 folyóirat közül került ki. A folyóiratmegrendelés leépítése és a „Jupiter cikk-sztráda” használata nem fokozódhat a végtelenségig, hasznos megismerni egy olyan folyóirat-beszerzési modellt, mely az optimális méretű és összetételű folyóiratállomány kialakítását tűzi ki célul.

A modell azon az ismert tézisen alapul, hogy a cikkek iránti igények 80%-át az előfizetett folyóiratok 20%-ából ki lehet elégíteni, ez pedig az összes előfizetési költségek 35%-át teszi ki. Az optimális állomány nagyság megtervezéséhez négy paramétert szükséges ismerni:

- az évente igényelt cikkek száma;
- az átlagosan teljesített dokumentum-kérések összes költsége;
- az igények szerint szükséges folyóiratok száma;
- az átlagos előfizetési ár.

Az adatok alapján felrajzolt grafikonból jól ki-vehető, hogy például egy kisebb egyetemi könyvtár hogyan alakíthatja célszerűen beszerzési politikáját, feltéve a következőket: évente kb. 300 000 kérésre számíthat, a kívülről megkért dokumentumok átlag 20 dollárba kerülnek, 210 dollár az évi átlagos folyóirat-előfizetési ár, 13 000 féle dokumentumra lenne szükség az összes igény kielégítéséhez. A modell szerint ezzel szemben ennek 35%-ára kell csak éves megrendelést feladni, a többi igényt eseti könyvtárközi kéréssel kell teljesíteni – így lesz a leggazdaságosabb a beszerzés.

A megrendelendő folyóiratcímek száma a könyvtárközi kérések költségének függvényében változik. Ha egy könyvtárközi kérés átlag 10 dollárba kerül, akkor az optimális állomány 2600 cím – ez esetben az olvasói igények 80%-át tudják kielégíteni, és egy dokumentum átlagos ára 6,50 lesz. Ha 30 dollárba kerül a külső kérés, akkor 5200 címet kell rendelni. Ez az igények 95%-át fedezi, és egy dokumentum átlag 8 dollárba kerül.

A számításokat befolyásolja a könyvtárközi szolgáltatás minősége és a kérések sürgőssége is. A modellel kiszámítható a megtakarítás, amit a könyvtárközi dokumentumszolgáltatás optimális kihasználása eredményezhet.

(Fazokas Eszter)

96/075

COMPIER, Henk – CAMPBELL, Robert: ADONIS gathers momentum and faces some new problems = Interlend.Doc.Supply. 23.vol. 1995. 3.no. 22-25.p.

Az ADONIS fellendülése és válasza az új problémákra

CD-ROM; Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus publikáció; Költéségelemzés

Az ADONIS program 14 éve szolgált szerzői jogi védelem alá eső cikkekről másolatokat a korszerű technológia segítségével. A kiadók e tevékenységet ellenőrizhetik, és a másolatokért használati vagy szerzői jogi díjban részesülnek. A hetenkénti szolgáltatásnak ma 135 előfizetője van. Egy-egy CD-ROM lemez 68 kiadó 648 folyóiratából tízezer oldalnyi cikkanyagot tartalmaz digitalizált faksimile formában (a másolatnál valamivel jobb minőségben), szerzői és címindexszel kiegészítve. Az egyes kiadók maguk állapítják meg a cikkenkénti térítési díjat.

Az ADONIS programban eredetileg 12 hüvelykes optikai lemezeket használtak, viszonylag kevés, nagyteljesítményű munkaállomást alkalmaztak; a résztvevő hat kiadó konzorciumba szerveződött. A program mindaddig nem volt gazdaságosan kivihető, amíg a CD-ROM és az olcsó személyi számítógépek meg nem jelentek. A szolgáltatás 1990-re vált teljessé. Ekkor a kiadók által előállított folyóirat-számokat az amszterdami ADONIS-irodában indexelték az Excerpta Medica számára, aztán Berlinben szkennelték, majd a digitalizált képeket tömörítették, végül Dél-Walesben előállították az optikai lemezeket.

1992-ben a frankfurti könyvvásáron az érintett kiadók megvitatták árpolitikájukat és kifejezték aggodalmukat az előfizetések visszaesése miatt. 1993-ban már egy kiterjedt piackutatás eredményeit beszéltek meg.

1994 közepére az előállítás egyetlen brit cég kezébe került. Ez igen költséghatékony megoldásnak bizonyult. A megtakarításból és a több előfizetésből adódó pluszbevételből az ADONIS program fedezni tudta az előállítási költségeket, nem kellett azt a kiadókra terhelnie. A résztvevő folyóiratok köre ekkor 450-ről 600 fölé nőtt.

1993-ban a használat 20%-kal emelkedett negyedévente, 1994-ben pedig még többel, részben amiatt is, hogy a British Library Dokumentumszolgáltató Központja is az ADONIS használata mellett döntött.

1991-től az ADONIS kereskedelmi szolgáltatásként működik. A piac kikényszerítette, hogy az ADONIS 1995 elejére megoldja a távnyomtatást is (azaz a cikkek szolgáltatását a végfelhasználó lézerprinterén a nagykiterjedésű hálózatokhoz kapcsolt helyi hálózatokon). A használók ma már a digitalizált dokumentumszolgáltatást meghaladó formában igénylik a cikkeket (böngészési lehetőség, értéknövelő szolgáltatások, pl. SDI profilok, szabadszöveges keresés stb.). Az ADONIS ezért egy még fejlettebb, előfizetésre alapuló elektronikus szolgáltatási forma megvalósítására törekszik. Ez ma már technikailag lehetséges, de meg kell oldani bizonyos problémákat, mint például az online rendelkezésre bocsátott dokumentumok szerzői jogvédelmét, az információhoz való hozzáférés figyelemmel kísérését, továbbá meg kell vizsgálni, milyen információ alkalmas erre a fajta szolgáltatásra, milyen fájlformátumokban juttassák el az előfizetőkhez a dokumentumokat.

A legfontosabb természetesen a gazdaságosság kérdése, tehát az árképzés. A 80-as években még azt tervezték, hogy a használat mértéke szerinti térítést kérnek. Az 1993-as piackutatás azonban kiderítette, hogy egyes használók jobban kedvelnék az éves licenzeket vagy előfizetéseket. Ez ugyanis lehetővé tenné, hogy az előfizető könyvtár az összes kutató számára elérhetővé tegye a dokumentumokat minden további költség nélkül.

Az ADONIS programnak az a gondja az elektronikus előfizetésekkel, hogy továbbra sem tudja befolyásolni az egyes kiadók egyéni árpolitikáját. Az előfizetők esetleg egy kompromisszumot kérhetnének: például a nyomtatott változat áránál olcsóbb előfizetési lehetőséget az elektronikus folyóiratokra, amely mellett aztán a mostaninál olcsóbb cikkmásolat-használati díj felszámítását kérnék.

Bár felmerült, hogy néhány előfizető kétszer is megfizeti a szerzői jogdíjat, egyrészt az országos elszámoló szervezetnek, másrészt az ADONIS szolgáltatásnak, mégis az ADONIS mellett döntöttek, mert annak kényelme ellensúlyozza a magasabb költségeket.

(Hegyközi Ilona)

96/076

PETRY-EBERLE, Anne: Document-Ordering – 100 online? Fernleihe bei der Daimler-Benz AG = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 1995. 9.no. 1450-1463.p. Bibliogr. 11 tétel.

Dokumentumszolgáltatás teljesen online módon? Könyvtárközi kölcsönzés a Daimler-Benz cég szakkönyvtárában

A német könyvtáros egyesület 1995. évi göttingeni konferenciáján elhangzott előadás

Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Könyvtárközi kölcsönzés -számítógéppel; Szakkönyvtár -műszaki

A Daimler Benz cég szakkönyvtára 20 munkatársat foglalkoztat, 8000 olvasót látnak el a cég különböző részlegeiből.

Mivel magáncégről van szó, a könyvtárnak 1989-ig nem volt bejelentési kötelezettsége a központi katalógusoknak, és nem vehetett részt közvetlenül a könyvtárközi kölcsönzésben sem, csak a központi szakkönyvtárak közvetítésével, illetve a helyi együttműködésbe kapcsolódhatott be.

1989-ben aztán számítógépes munkahely létesült az online bibliográfiai kereséshez és megrendeléshez. Szolgáltatásuk gyorsasága szerint rangsorolták a különböző, releváns gyűjtőkörű könyvtárakat. 1990-re már a dokumentumok felét online rendelték meg.

1991-től minden, helyben kielégíthetetlen kérést automatikusan átadták a könyvtárközi kölcsönzési részlegnek (ezek száma évente 10 ezer volt). 1992-ben viszont a nagy forgalom hatására úgy határoztak, hogy a kérelapon rákérdeznek, szükséges-e a dokumentum beszerzése más könyvtárból, és milyen határidőig. (Közismert ugyanis, hogy a könyvtárközi kölcsönzésben kért dokumentumok 40%-áért nem jönnek el.) A diplomázók, gyakornokok és az oktatás más résztvevői számára más, jól elérhető könyvtárakban biztosították az önkiszolgálást, ezzel is tehermentesítve a könyvtárközi kölcsönzési részleget (1995-ben ez 7000 kérést jelentett).

1995-ben már a kérések 90%-át online intézik el. A kérések 80%-a irányul cikkekre, 20%-a monográfiákra. A cikkek 95%-át, a monográfiák 2/3-át rendelik ma már online. Az online rendelés

azért vonzó, mert a bibliográfiai keresés és a megrendelés összekapcsolható, nem kell megrendelőt írni, a postázás sem vesz el időt. Az átlagos átfutási idő 60%-kal csökkent (14 napról 5 napra).

A Daimler Benz cég szakkönyvtára a kérések 90%-át négy adatbázis/dokumentumszolgáltató valamelyikéhez továbbítja: a Zeitschriftendatenbankhoz, az ETHICS-hez, a Verbundkatalog 94-hez vagy a TIBMAIL-hez.

A továbbiakban egyrészt az egyetemes állománnyal rendelkező adatbázisok használatára, másrészt az elektronikus dokumentumszolgáltatás tesztelésére törekszik a könyvtár. Kipróbálják pl. a BLDSC folyóirat-katalógusát (BSER) és BLAISE szolgáltatását, valamint a JASON és Blackwell UNCOVER szolgáltatását.

A költségek között jelentős tételt képviselnek a kezdeti beruházások: PC, nyomtató, modem, DTEX-P csatlakozás, a személyzet képzése. Az adatátviteli és kapcsolati költségeket pontosan mérni tudják. A könyvtár költségei címenként 1 DM-től 36 DM-ig terjednek, ez kb. 30 DM-mel több a közvetlen rendelés költségeinél. Évi 0,03 ember/év személyi ráfordítást jelent az online dokumentumrendelés. Megtakarítást eredményez viszont az, hogy az online rendelés átlagosan 5 percet vesz igénybe, szemben a hagyományos, de online úton bibliografizált kereséssel, amely 8 percet. Az összes, személyzettel kapcsolatos megtakarítás kb. 0,02 ember/évet tesz ki. Ez a megtakarítás ellensúlyozza a ráfordításokat, az online rendelés tehát költségsemleges.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 94

Dokumentációs eljárások és termékeik

96/077

FIELDS, Alison: The national bibliography in New Zealand. Part 1: development and description = N.Z.Libr. 48.vol. 1995. 3.no. 46-51.p.

A nemzeti bibliográfia Új-Zélandon. 1.rész. a kiadványok létrejötte és tartalmi jellemzői

Nemzeti bibliográfia; Nemzeti bibliográfia története

A sorozat első cikke az új-zélandi nemzeti bibliográfiai kiadványok kifejlődését veszi szemügyre, ismertetve tartalmukat és általános jellemzőiket. A következő bibliográfiákat ismerteti: „New Zealand National Bibliography to the year 1960”, „Copyright publications”, „Current National Bibliography”, „New Zealand National Bibliography”. Röviden kitér még néhány korábbi bibliográfiára, az 1968 óta a nemzeti bibliográfia rekordjait tartalmazó NZBN adatbázisra és a nemzeti bibliográfiai tevékenység lehetséges jövőjére.

(Autoref.)

96/078

SADOWSKA, Jadwiga: Bibliografia dzisiaj. Rola Instytutu Bibliograficznego jako narodowej centrali bibliograficznej = Bibliotekarz. 1995. 9.no. 3-7.p.

Bibliográfia napjainkban. A lengyel Bibliográfiai Intézet mint nemzeti bibliográfiai központ szerepe

Bibliográfia; Nemzeti bibliográfia

1995 júniusában tartották meg a lengyel bibliográfusok IV. országos konferenciáját. Az elsőre 1956-ban került sor, s az volt a feladata, hogy meghatározza a bibliográfiai munka tennivalóit az ország új körülményei között. 1966-ban rendezték a második országos konferenciát, amely a szervezeti kérdések problémáit próbálta megoldani. Így a bibliográfia és a dokumentációs munka további intézményesítésében, az 1901-1939 közötti nemzeti bibliográfiai kumuláció kiadásának szükségességében, a kötelempéldányok kérdésében, a nemzeti bibliográfiai feldolgozás kiszélesítésében és meggyorsításában foglalt állást. Az 1978. évi konferencián lényegé-

ben az 1966-ban kitűzött feladatok „köszöntek vissza”. Ez a követelménycsokor a számítógépesítés szükségességének hangoztatásával egészült ki.

A szóban forgó negyedik országos konferencia a hagyomány és a korszerűség között található bibliográfiaügy aktuális kérdéseit boncolgatta. Ez az átmeneti állapot, hangsúlyozták többek, önmagában nem válság, de határozottan törekedni kell a kibontakozás felé.

A konferencia hagyományként, pontosabban megőrzendő hagyományként kezelte a bibliográfia tartós és közös elemeit, a dokumentumok feltétel nélküli azonosíthatóságát biztosító leírásokat, mégpedig függetlenül attól, hogy valamely leírás melyik könyvtárban, melyik országban és milyen hordozóra véve keletkezett. Ezzel a hagyománnyal nemzetközi szervezetek (IFLA, UNESCO, ISO) foglalkoznak a mind maradéktalanabb egységesítést támogatva.

A korszerűség kérdései a bibliográfia készítői és hozzáférési útjait-módjait vetik fel, mindegyik a számítógépesítést és a számítógépes adatátviteli hálózatokat. E vonatkozásban a mérnökök, informatikusok és tervezők viszik a főszerepet, de azért a bibliográfusoknak is van mondanivalója e téren.

A konferencia megvizsgálta az egyes intézmények feladatait a bibliográfiai előállításában, illetve foglalkozott az egyes bibliográfiai műfajok kérdéseivel.

Legtöbbször a nemzeti könyvtár Bibliográfiai Intézete került terítékre (lassúság, elmaradások a retrospektív bibliográfiában, a cédulaszolgáltatások egyenetlenségei, a korszerű technikával való felszerelés lassú előrehaladása stb.). Az intézet jövőbeli feladatkörének legfontosabb komponense lesz, hogy a többi könyvtár által átvehető leírásokat produkáljon (reális időben), és ezeket a leírásokat változatos (hagyományos és a legkorszerűbb) technológiák közbejöttével bocsássa rendelkezésre.

A kilátások – általában a bibliográfiai munka és konkrétan a Bibliográfiai Intézet működése szempontjából – korántsem kedvezőek rövid távon (létszámcsökkentés, amelynél kellemetlenebb körülmény, hogy nincs megfelelő utánpótlás, s így az intézet nem kis részben nyugdíjassokkal kénytelen dolgozni).

(Futala Tibor)

96/079

SOINI, Antti: Artikkelitiedot ajan tasalle – ARTO starttasi vauhdilla = Signum. 28.vol. 1995. 2.no. 26-28.p.

Cikkinformációk a kor szintjén: indul az ARTO

Adatbázis; Időszaki kiadványok bibliográfiája

ARTO néven a hazai lap- és folyóiratcikkek közös számítógépes adatbázisa kezdte meg működését 1995 elején Finnországban. A tudományos és szakkönyvtárak számítógépes egysége és több, mint 30 könyvtár együttműködésének eredményeként mintegy 800 időszaki kiadvány összes cikke indexelve van az adatbázisban. Az együttműködő könyvtárak között felsőoktatási, kutatóintézeti és egyéb szak-, valamint közművelődési könyvtárak egyaránt megtalálhatók. A különböző tudományterületek szakfolyóiratain kívül általános profilú, ismeretterjesztő és hobbi-lapok, valamint helyi időszaki kiadványok tartoznak a feltárás körébe. A közeljövőben várhatóan 1000-re emelkedik a feldolgozott folyóiratok száma. Az adatbázis használata díjfizetés ellenében lehetséges, miután nem a költségvetésből finanszírozott. Az együttműködő könyvtárak viszont a bevitt adatok ellenében ingyenes használatra kapnak jogot.

Mint ismeretes, a 15 éve működő KATI adatbázis, amely a nyomtatott szakbibliográfiák melléktermékeként jött létre, ugyancsak tartalmaz folyóiratcikk-adatokat. A mennyiségi különbségen kívül az ARTO előnyei – készítői szerint – a következők:

- egy időszaki kiadványt csak egyszer kell kézbevenni, ugyanis egy könyvtár dolgozza fel az egészet, mert a feldolgozás nem a cikk, hanem a lap szakterülete szerint történik;
- a feltárás gyorsabb: a lap megjelenése után egy hónappal az adatok hozzáférhetőek;
- a program környezete a felsőoktatási könyvtár használói előtt jól ismert;
- könnyű az átjutás az adatbázisból a LINDA elnevezésű lelőhely-katalógusba;
- minden folyóiratot a szakterületen vagy a területen illetékes könyvtár dolgoz fel.

A feldolgozott cikkek adatai bekerülnek a KATI adatbázisba is. Ez átfedést csak az 1995. év anyagában okozhat. Ugyanakkor alternatívát

kínál azoknak, akik megfelelőbbnek tartják az ott használható MINTTU keresőprogramot.

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 87, 90-91

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

96/080

COSTERS, Look – KOOPMAN, Sjoerd: PICA and developments in library networking in the Netherlands = Alexandria. 7.vol. 1995. 2.no. 97-106.p.

A PICA és a gépi könyvtári hálózat újabb fejleményei Hollandiában

Gépi könyvtári hálózat; Könyvtárellátó; Könyvtári rendszer -országos; Szolgáltatások

Hollandia könyvtárai és különösen a tudományos könyvtárak az automatizálás viszonylag magas fokán állnak.

Az 1969-ben a Királyi Könyvtár és több egyetemi könyvtár kezdeményezésére alapított PICA 1986 óta magánalapítványként működik. Központi szolgáltatásait egy 40 Gbyte tárhelykapacitású Tandem számítógéppel, a holland kutatási hálózat, a SURFnet segítségével biztosítja. Az osztott katalogizálásban részt vevő több, mint 200 könyvtár a katalogizálandó címek 85%-át megtalálja a kínált bibliográfiai forrásokban. A rendszer 1979 óta működik, 13,5 millió rekordot tartalmaz és éves növekedése közel 1 millió rekord.

Az adatbázis egyúttal egy központi katalógus alapjául is szolgál. 1982 óta működik a könyvtár-